

УДК: 378.147:796

Олександр СОЛТИК,
*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, Хмельницький
національний університет, м. Хмельницький*

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті обґрунтовано педагогічну систему формування професійної надійності вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки. Дана педагогічна система складається з окремих шести елементів (підсистем). Загалом визначено наступні підсистеми: теоретико-методологічну, концептуально-цільову, проектувально-описову, освітньо-формувальну, діяльнісно-адаптивну, контрольню-оцінювальну. У свою чергу кожна підсистема складається з окремих елементів, компонентів. Поряд із характеристикою будови педагогічної системи встановлено зв'язки між підсистемами, зокрема зворотній зв'язок, який допомагає здійснювати корекцію функціонування загальної системи.

Ключові слова: педагогічна система, професійна надійність, вчитель фізичної культури, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка висококваліфікованих вчителів, зокрема у сфері фізичної культури, є одним із важливих завдань вищої школи. Низка негативних чинників, які супроводжують сучасне суспільство (малорухомий спосіб життя, збільшення захворюваності серед молоді, погіршення рівня фізичних можливостей тощо) значно підвищують роль вчителя фізичної куль-

тури. У цьому зв'язку питання, присвячені покращенню професійної підготовки майбутніх вчителів, підвищенню рівня їх професійної майстерності, завжди викликають науковий інтерес. Одним із нових і перспективних напрямів покращення професійного рівня розглядаємо формування професійної надійності майбутніх вчителів фізичної культури у процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Формування професійної надійності майбутніх вчителів фізичної культури в умовах вищого навчального закладу потребує розробки дієвого механізму, який би дозволив знання пов'язані із надійністю, специфіку професійної діяльності вчителя фізичної культури, особливості професійної підготовки у вищих навчальних закладах об'єднати в єдине ціле. Таким, на наш погляд, механізмом формування надійності може бути педагогічна система. Важливо зазначити, що побудова педагогічної системи має покладатись на відповідну методологічну основу, включати в себе визначення принципів і підходів, обґрунтування педагогічних умов.

Розробка педагогічної системи, встановлення її змісту і сутності стало предметом дослідження багатьох вчених. Так, Н. Кузьміна [1] визначила поняття “педагогічної системи” через множину взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, які підпорядковуються цілям виховання, освіти та навчання. До таких компонентів вчена віднесла: навчальну інформацію, засоби педагогічної комунікації, учасників освітнього процесу (учень, педагог), мету навчально-виховної діяльності.

Т. Жижко [2] розглядає педагогічну систему як функціональний комплекс діалектично пов'язаних між собою компонентів і елементів, які створюють оптимальні умови для розв'язання завдань навчання, освіти і виховання людей. Зокрема автор наголошує на важливості дотримання принципу системності, який полягає у органічній єдності і взаємозв'язку між складовими компонентами.

В. Беспалько [4] визначив педагогічну систему як сукупність взаємопов'язаних елементів (засоби, методи і процеси), необхідних для

створення організованого педагогічного впливу, спрямованого на формування особистості із відповідними якостями.

В. Прошкін [3] виділив цілу низку основних ознак, важливих при побудові педагогічної системи. Так, автором було зазначено таке: система повинна складатися із елементів (об'єкти, підсистеми, частини, компоненти), які взаємопов'язані; система повинна мати певні властивості; система має структурну форму організації; системи бувають керовані або самокеровані; системи перебувають у певному стані і мають зв'язок із навколишнім середовищем; система функціонує; система має динамічний та процесуальний характер; характерним для системи є множинність описів.

Здійснивши короткий аналіз визначень педагогічних систем і встановлення основних ознак, які притаманні таким системам, перейдемо до обґрунтування педагогічної системи, пов'язаної із формуванням професійної надійності вчителя фізичної культури.

Зважаючи на це **метою** нашої статі стало обґрунтування і побудова педагогічної системи, спрямованої на формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим як підійти до побудови педагогічної системи формування професійної надійності, зупинимось на головних ознаках системи. Дотримання методологічних засад допоможе не лише грамотно та повноцінно вибудувати систему формування надійності, а і сприятиме подальшому практичному її застосуванню у процесі фахової підготовки. Будь-які явища, які ми розглядаємо як систему, в тому числі і в освіті, повинні мати три основних ознаки: 1) наявність мети, яка визначає доцільність існування системи; 2) має складатись з окремих елементів; 3) між елементами повинні бути зв'язки. Окрім цього, по відношенню до системи виділяють інші ознаки, зокрема, цілісність, взаємозв'язок із навколишнім середовищем, ієрархічність, унікальність, структурованість тощо.

Розпочнемо побудову педагогічної системи формування професійної надійності вчителя фізичної культури з головного питання, визначення мети, що обґрунтовує її призначення. Зважаючи на головну

проблему дослідження мета педагогічної системи полягатиме у формуванні професійної надійності майбутніх вчителів фізичної культури у процесі фахової підготовки.

Далі зупинимось на визначенні основних складових елементів, які знаходяться в основі педагогічної системи. Оскільки кожен окремий елемент системи відрізняється автономним об'єднанням, структурною цілісністю, наявністю підцілей і внутрішніх зв'язків, незалежними функціями, направленими на досягнення загальної мети системи, такі елементи доцільно розглядати як підсистеми. У відповідності до загальної мети у педагогічній системі формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки нами було виділено шість підсистем: теоретико-методологічна, концептуально-цільова, проектувально-описова, освітньо-формувальна, діяльнісно-адаптивна, контрольньо-оцінювальна.

Так, концептуально-цільова підсистема об'єднує в собі: нормативно-правове забезпечення, вимоги та функції до професійно-надійного вчителя фізичної культури. Дана підсистема на основі вимог, які постають перед професійно-надійним вчителем, зважаючи на соціальне замовлення і опираючись на чинне законодавство, дозволяє визначити головну мету нашої педагогічної системи.

Досягнення мети повинно ґрунтуватись на відповідній теоретико-методологічній основі. Тому до теоретико-методологічної підсистеми нами було віднесено принципи, методологічні підходи, прогресивний закордонний досвід. У свою чергу принципи, які використовуються у педагогічній системі було поділено на три групи: загальнонаукові, виховні і специфічні. До загальнонаукових принципів, пов'язаних із формуванням професійної надійності було віднесено принципи: історичний, термінологічний, системний, функціональний, пізнавальний, принцип моделювання. Поряд із загальнонауковими принципами важливими є дидактичні принципи: науковості, систематичності, зв'язку навчання з життям, індивідуалізації, активності, наочності. Особливою групою виділені виховні принципи. До таких принципів відносимо: цілеспрямованість виховання; зв'язок виховання з життям, суспільна спрямованість; єдність свідомості та поведінки

у вихованні; виховання в праці; комплексний підхід у вихованні; виховання особистості в колективі; поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю студентів; суб'єкт-суб'єктний характер виховних взаємин; поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього.

До специфічних принципів, які пов'язані із особливостями та закономірностями формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки нами було віднесено наступні: принцип обумовленості надійності професійної активності педагога; принцип поєднання теоретичного навчання і педагогічної практики; принцип залежності надійності від умов професійно-педагогічного середовища; принцип обумовленості показників професійної надійності якостями вчителя фізичної культури.

Основну методологію педагогічної системи визначають такі філософські категорії, як парна категорія діалектики, універсальний зв'язок детермінації та методологічні підходи. Так, у ході нашого дослідження були використані такі методологічні підходи: системний, синергетичний, діяльнісний, праксеологічний, гуманістичний, культурологічний, аксіологічний, суб'єктний, акмеологічний, компетентнісний.

Далі перейдемо до аналізу процесу цілереалізації, яка складається з чотирьох підсистем, розглянемо проектуально-описову підсистему. Необхідність включення проектуально-описової підсистеми у загальну систему обумовлена логікою і послідовністю наукового дослідження. Неможливо після формулювання мети перейти одразу перейти до її реалізації. Перед початком виконання певних практичних дій, спрямованих на вирішення досліджуваної проблеми, має бути проведено низку пошукових дій, проведення розрахунків, виявлення особливостей, з метою отримання детального опису нового об'єкту, його реконструкції та модернізації. Саме проектуально-описова підсистема дозволила нам сформулювати опис (проект) досліджуваного об'єкта та визначення дієвих способів реалізації наукового задуму.

Окресливши важливість проєктувально-описової підсистеми як сполучної ланки між метою та подальшими практичними діями до її реалізації, розглянемо та охарактеризуємо її згідно із професійною надійністю вчителя фізичної культури. З огляду на ці міркування проєктувально-описова підсистема складатиметься із таких елементів: модель професійної надійності вчителя фізичної культури та педагогічні умови формування професійної надійності майбутніх вчителів фізичної культури. До основних педагогічних умов нами було віднесено: удосконалення змісту знань, пов'язаних із професійною надійністю, розвиток мотивації до формування надійності, збільшення арсеналу фізичних вправ, розвиток якостей майбутнього вчителя фізичної культури, впровадження методики формування професійної надійності, здійснення комплексного викладацького впливу.

Далі перейдемо до безпосереднього етапу формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури. З огляду на те, що вперше емпірично встановити рівень професійної надійності ми можемо лише під час педагогічної практики, коли студент виконує активні дії в ролі вчителя фізичної культури, педагогічна практика посідає в педагогічній системі формування надійності вагомую роль.

Зважаючи на це, на наш погляд, етап професійного навчання доцільно розділити на дві підсистеми. У першій буде акцентовано увагу на теоретичній складовій формування професійної надійності, яка буде реалізована у ході професійного навчання у вузі. Інша підсистема стосуватиметься закріплення отриманих знань та вдосконалення здобутих умінь та навичок у ході практичної діяльності, яка реалізуватиметься під час педагогічної практики.

Зупинимось більш детально на пізнавально-формульовальній підсистемі. Як зазначалось вище, головне завдання, що вирішується у ній є отримання знань, формування вмінь та навичок, пов'язаних із професійною надійністю вчителя фізичної культури. На відміну від попередніх підсистем педагогічної системи, де здійснювались підготовчі кроки, пізнавально-формульовальна підсистема акцентує увагу на виконанні студентами конкретних дій, спрямованих на засвоєння потрібної інформації, здійснення учіння студентами. У свою чергу

пізнавально-формувальна підсистема складається з окремих складових: мотивації, навчально-методичного забезпечення, форм методів і засобів навчання, теоретичного і практичного навчання, виховання якостей майбутнього вчителя, які разом утворюють змістову складову підсистеми.

Наступним елементом педагогічної системи формування професійної надійності вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки визначено діяльнісно-адаптивну підсистему. Головне призначення цього елемента педагогічної системи пов'язано із реалізацією педагогічної практики.

Необхідність винесення педагогічної практики в окрему підсистему викликано величезним значенням практики, як у процесі професійної підготовки загалом, так і у формуванні професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури зокрема. Оскільки суть поняття професійної надійності полягає у професійній активності педагога, яка відбувається у реальних умовах під час проведення уроку з фізичної культури, саме під час педагогічної практики стає можливим оцінити рівень формування професійної надійності [5].

Зважаючи на тривалість практики та необхідність належного рівня готовності до виконання вчительських функцій, педагогічну практику умовно було поділено на три фази: ознайомчу, дійову, діяльнісну. Зазначені фази ми розглядаємо як послідовний процес пристосування до професійної діяльності, власне, чим і викликана друга частина назви підсистеми – адаптаційна. Окрім зазначених фаз педагогічної практики, ще одним елементом діяльнісно-адаптивної підсистеми є авторська методика формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури. Цільове призначення методики є сприяння формуванню професійної надійності вчителя фізичної культури.

Контрольно-оцінювальна підсистема педагогічної системи слугує для оцінювання стану формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури. Даний елемент складається із компонентів, критеріїв та показників, які характеризують професійну надійність вчителя фізичної культури. Ураховуючи специфі-

ку поняття надійності, відношення за філософським аналізом до парної категорії діалектики, вважаємо за доцільне використовувати два рівня оцінювання, які відповідатимуть надійному і ненадійному вчителю.

Охарактеризувавши основні елементи педагогічної системи формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури варто зазначити, що усі підсистеми знаходяться у тісних взаємозв'язках. Окрім послідовного переходу від соціального замовлення, формування мети на основі концептуально-цільової і теоретико-методологічних підсистем, та реалізації інших підсистем, подана педагогічна підсистема має зворотній зв'язок.

Оскільки професійна надійність вчителя фізичної культури, у відповідності із нашим представленням, формується поступово, починаючи з першого курсу навчання і завершуючи проходженням педагогічної практики, встановити її рівень ми можемо лише по її завершенню, під час проведення студентами повноцінних уроків з фізичної культури у школі.

Ця обставина не дозволяє нам здійснювати корекцію підготовки для конкретного студента, лише допомагає виявити проблемні сторони підготовки і, по суті, надати рекомендації студенту з метою полегшення його адаптаційного періоду на початку професійної діяльності. Водночас, встановлені недоліки і прогалини у підготовці, які мають системний характер, повторюються у багатьох студентів, матимуть цінну інформацію для нас, з тим щоб можна було вносити зміни в навчальний процес, а саме здійснювати корекцію педагогічних умов, змісту освіти, форм методів і засобів навчання і виховання. Саме тому, зворотній зв'язок, позначений стрілками на педагогічній системі, спрямований на підсистеми: проектувально-описову, освітньо-формувальну та діяльнісно-адаптаційну. Окрім того, зворотній зв'язок відкриває можливості впливу не тільки на проблемні місця професійної підготовки, виявлені недоліки та прогалини у реалізації педагогічної системи формування професійної надійності майбутніх вчителів фізичної культури, також допоможуть реагувати на зміни, які відбуваються в суспільно-економічному житті людей.

Висновки. 1. Побудова педагогічної системи є важливим і необхідним кроком на шляху формування професійної надійності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки.

2. Зважаючи на сутність поняття надійності та враховуючи специфіку професійної діяльності вчителя фізичної культури визначена нами педагогічна система складається із шести підсистем: концептуально-цільова, теоретико-методологічна, проектувально-описова, освітньо-формувальна, діяльнісно-адаптивна, контрольно-оцінювальна. У свою чергу кожна із підсистем складається з окремих елементів і компонентів, які мають зв'язки і підпорядковані загальній меті.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Виконавши основні вимоги системного аналізу, що полягали у визначенні мети, елементів, з яких складається педагогічна система формування професійної надійності вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки, та визначення їх взаємозв'язків відкриває нові можливості для подальшої реалізації даної системи у процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Кузьмина Н. В. Понятие “педагогической системы” и критерии ее оценки / Н. В. Кузьмина // Методы системного педагогического исследования ; Под ред. Н. В. Кузьмина. – 2-е изд. – М. : Народное образование, 2002. – С. 7–52.

2. Жижко Т. А. Педагогічна система один із чинників впровадження ідеї інтенсифікації у професійній підготовці майбутніх фахівців / Т. А. Жижко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління : Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – Випуск 3. – С. 144–151.

3. Прошкін В. В. Педагогічна система як предмет наукового дослідження / В. В. Прошкін // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2015. – Вип. 4. – С. 7–12.

4. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 190 с.

5. Солтик О. О. Професійна активність – складова надійності вчителя фізичної культури / О. О. Солтик // Професійне становлення особистості :

проблеми і перспективи : тези доп. ІХ міжнар. наук.-практ. конференції. – Хмельницький : ХНУ, 2017. – С. 216–218.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Павлюк Є. О.

Солтык А. А. Обоснование педагогической системы формирования профессиональной надежности будущих учителей физической культуры в процессе профессиональной подготовки

В статье обоснована педагогическая система формирования профессиональной надежности учителя физической культуры в процессе профессиональной подготовки. Данная педагогическая система состоит из отдельных шести элементов (подсистем). Определены следующие подсистемы: теоретико-методологическая, концептуально-целевая, проектно-описательная, образовательно-формирующая, деятельно-адаптивная, контрольно-оценочная. В свою очередь каждая подсистема состоит из отдельных элементов, компонентов. Наряду с характеристикой строения педагогической системы установлены связи между подсистемами, в частности обратная связь, которая помогает осуществлять коррекцию функционирования общей системы.

Ключевые слова: педагогическая система, профессиональная надежность, учитель физической культуры, профессиональная подготовка.

Soltyk O. Substantiation of Pedagogical System of Formation of Professional Reliability of Future Teachers of Physical Education in the Process of Vocational Training

The author substantiates pedagogical system of formation of professional reliability of a teacher of physical education in the process of vocational training. This pedagogical system consists of six separate elements (subsystems). Overall, the following subsystems have been determined: theoretical and methodological, conceptual and goal-oriented, project and descriptive, educational and formative, activity and adaptive, control and evaluative. In its turn, each subsystem consists of separate elements, components. Along with the characteristics of the build of pedagogical system, ties between subsystems have been determined, namely feedback that helps

adjust functioning of general system. In the first two systems regulatory and legal provisions are emphasized; requirements and functions of activity of a teacher of physical education are determined; methodological approaches, principles, and advanced foreign practice are outlined.

Each subsystem has its functional application and serves the same goal – to form professional reliability of a teacher of physical education in the process of vocational training. An important part of pedagogical system is determining of pedagogical conditions of formation of reliability of a teacher of physical education, which include the following: improvement of content of reliability; increase of the arsenal of physical exercises; development of qualities of a future teacher of physical education; implementation of methods of professional reliability formation; complex teaching influence.

Effective realization of pedagogical system of professional reliability formation is impossible without vocational training, which in its turn manifests itself through content and motivational components, educational and methodological provision, forms, methods and means of education, effective theoretical teaching and teaching the peculiarities of personal qualities of a professionally reliable teacher of physical education.

The entire process of vocational training is divided into two stages: theoretical and cognitive and practice-oriented. Practice-oriented process, which is realized in the form of teaching practice, is divided into three phases: introductory, active, activity-oriented.

Along with the aforementioned elements, methods of the formation of professional reliability of a future teacher of physical education play an important role in the pedagogical system.

Keywords: *pedagogical system, professional reliability, teacher of physical education, professional training.*